

DIN ACTIVITATEA ETNOGRAFULUI TUDOR PAMFILE. ETAPA IEȘEANĂ

Gheorghe IUTIȘ*

Abstract

This article brings forward a part of the vast work of the writer, ethnographer and historian Tudor Pamfile (1883-1921), namely the one published in “Viața românească” (The Romanian Life), a famous journal printed in 1906 in Iași. Tudor Pamfile did not publish a lot in Iași, he ran his activity locally instead, in Tecuci and Bârlad. There he edited prestigious magazines such as “Florile dalbe” (“White Flowers”), “Ion Creangă”, “Miron Costin”, in which he included most of the information collected during his folklore expeditions, stories inspired by the life of the Romanian village and his historical contributions. After a short general introduction concerning Tudor Pamfile’s activity and the journal “Viața românească” (which was published from 1906 to 1916 and from 1920 to 1930 in Iași, and then, after 1930, in Bucharest), the author presents the most important ideas and highlights the ethnographic elements included in the eleven articles published in “Viața românească” in 1910 and from 1920 to 1922, as well as in the article published in “Însemnări literare” (“Literary Notes”), the journal issued in the absence of “Viața românească” from 1919 to 1920. A possible republication of the literary and ethnographic works published by Tudor Pamfile in Iași would represent an act of cultural restitution, contributing to a better understanding of the activity of the ethnographer born in Tecuci, but also outlining the evolution of the prestigious literary and scientific publication from Iași, “Viața românească”.

Keywords: Tudor Pamfile, “Viața Românească”, Iași, ethnography.

Cuvinte-cheie: Tudor Pamfile, „Viața Românească”, Iași, etnografie.

Repere biobibliografice

Deși nu a avut parte de o existență prea îndelungată, boala doborându-l la nici 40 de ani (a trăit între 1883-1921), se poate afirma că activitatea lui Tudor Pamfile a fost una de excepție, prodigioasă, cuprinzând o gamă foarte bogată și diversă de contribuții, mai ales de natură literară și etnografică¹.

* Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași – România.

¹ *Indice bibliografic al revistei „Viața Românească” (1906-1946)*, vol. I, partea a II-a, Iași, 1958, p. 40-41; Constanța Bădic, *Tudor Pamfile (1883-1921). Biobibliografie*, Galați, Biblioteca „V. A. Urechia”, 1970; Dumitru V. Marin, *Tudor Pamfile și revista „Ion Creangă”*, Vaslui, Editura Cutia Pandorei, 1998, p. 287-289; Traian Nicola, *Valori spirituale tecucene*, vol. II (G-P), Tecuci, Editura Grapho Press, 2008, p. 389-414.

„Folcloristul de excepție, animatorul de reviste, publicistul înzestrat, omul care a ars pentru consolidarea spiritului național”² s-a născut în satul Țepu, în vechiul ținut al Tecucilor, pe data de 11 iunie 1883. Fiu de țărani, reputatul etnograf de mai târziu a purtat toată viața amprenta satului în care s-a născut, obiceiurile și credințele locuitorilor din zonă regăsindu-se în scrierile sale, opera sa scoțând în relief esența sufletului țăranului român. Nicolae Iorga a surprins sugestiv această realitate afirmând despre Pamfile că „sufletul său de răzeș, ca și atmosfera de țară, l-au legat pe viață de comorile țăranului român, pe care, cu o nesfârșită râvnă, le-a scos la lumină”³.

În general, biografia lui Tudor Pamfile este cunoscută, traseul studiilor sale, intrarea în cariera militară, neobosita activitate de culegător și editor de folclor, precum și cea de îndrumător a numeroase publicații locale, dar care au reunit în paginile lor o adevărată bogăție de spiritualitate general românească⁴. Din anul 1903, pe când se afla ca bursier la Iași (Școala fiilor de militari), dar mai ales în cursul vacanțelor petrecute în satul natal, Tudor Pamfile începe să cerceteze folclorul din zonă.

În această perioadă îl înștiința pe Nicolae Iorga că are „o colecție de folclor foarte variată de prin județul Tecuci [ce] cuprinde 50 de povești, 1400 de cântece, ghicitori, superstiții, medicină populară, colinde și strigături. La această adunare am muncit fără interes personal. [...] Motivele adunării au fost mai multe, fiindcă simt că producțiile poporului se pierd și, ca să rămâie, le înțepenim pe hârtie ca să le avem, odată și odată, ca o sticlură de doctorie”⁵.

² Nicolae Chiscop, *Tudor Pamfile sau împătımirea de vatră românească*, în „Glasul Tecuciului”, nr. 41, iunie 1993, p. 3.

³ Nicolae Iorga, *Scrisoare către căpitanul Diea, membru al Comitetului pentru ridicarea bustului lui Tudor Pamfile din Tecuci*, în „Tudor Pamfile” (TP), Dorohoi, nr. 7-12, iulie-decembrie 1928, p. 34-35.

⁴ Gheorghe G. Ursu, *Tecuciul literar. Studiu de istorie și geografie literară*, Bârlad, 1943, p. 100-103; Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 287-297; Nedelcu Oprea, *Cultura, știința și arta în județul Galați. Dicționar biobliografic*, Galați, 1973, p. 203-204; Ștefan Rugină, *Monografia Liceului Teoretic „Calistrat Hogaș” Tecuci*, Galați, Editura Școala gălățeană, 2003, p. 43-47; Traian Nicola, *op. cit.*, p. 372-389; Ionel Necula, *Uricar la poarta Moldovei de Jos. Pagini de istorie și cultură tecuceană*, vol. I, Tecuci, Editura Grapho Press, 2009, p. 145-148 și, îndeosebi, consistentul și bine documentatul studiu semnat de Valeriu Ciobanu, *Tudor Pamfile*, în „Studii și Cercetări de Istorie Literară și Folclor”, an V, nr. 1-2, ianuarie-iunie 1956, p. 41-135.

⁵ I. N. Popescu, *Tudor Pamfile*, în TP, nr. 3, aprilie 1923, p. 36.

Deja în anul 1903 publică primele articole în revista „Șezătoarea” aflată sub direcția lui Artur Gorovei, iar anul 1906 consemnează primul său text mai amplu⁶. Repartizat la Bârlad, proaspătul ofițer de cavalerie va rămâne în această urbe până în anul 1919, continuând să culeagă și să editeze folclor, să întemeieze și să coordoneze publicații, precum „Miron Costin” (revistă de cercetări istorice), „Florile Dalbe” sau „Freamătul”. S-a numărat printre cărturarii care au contribuit la constituirea, în anul 1915, Academiei Bârlădene, o societate culturală de prestigiu.

Anii 1920-1921 și-i petrece la Chișinău, unde a desfășurat o amplă activitate culturală în cadrul Directoratului de Instrucție Publică, organism menit să coordoneze și să supravegheze învățământul românesc în noua provincie unită cu țara. Era „primul pilon al românismului în Basarabia, [...] iar munca aceasta mare și neobosită el o îndeplinea cu simplitate și modestie, așa cum, necunoscut și neapreciat după merit, își făcuse datoria o viață întreagă”⁷.

La 7 iunie 1921 este anunțat de către Ioan Bianu că Academia Română avea intenția să-l primească în rândurile membrilor săi corespondenți, eveniment care nu s-a mai produs datorită morții premature a cărturarului, petrecută pe 17 octombrie același an. Prin testament a donat Academiei Române toate cele 404 manuscrise pe care le deținea, manuscrise ce cuprindeau materiale de folclor ori documente vechi⁸.

⁶ *Jocuri de copii adunate din satul Țepu (jud. Tecuci)*, în „Analele Academiei Române”. Memoriile Secțiunii Literare (AARMSL), seria a II-a, tom. XXVIII, 1906, 140 p.; va fi urmată de *Jocuri de copii*, publicat tot în AARMSL, tom. XXIX, 1907; ambele vor fi publicate sub auspiciile Academiei Române într-o singură lucrare, în prestigioasa serie «Din viața poporului român. Culegeri și studii», vol. VI, 1909.

⁷ Mihail Sadoveanu, *Tudor Pamfile*, în „Viața Românească” (VR), Iași, nr. 11, noiembrie 1921, p. 250.

⁸ *Ibidem*; aici, marele prozator român îi face o caldă evocare lui Tudor Pamfile, la scurtă vreme după moartea sa, considerând că viața acestuia „era deplin închinată cărturării și neamului” (p. 250). Vezi și P. Nicanor, *Un erou modest – Tudor Pamfile*, în VR, nr. 12, decembrie 1921, p. 431-432, unde autorul conchide că „Tudor Pamfile a fost unul din puținii noștri folcloriști de valoare și cel mai obiectiv și lucid dintre ei” (p. 432).

Subliniem faptul că Tudor Pamfile a publicat foarte mult în raport cu anii de viață trăiți: 43 de volume (dintre care 39 în timpul vieții) și 263 de articole editate în periodice (254 fiind antume). La acestea se adaugă manuscrisele deja amintite de la Academia Română, pe care Pamfile notase că sunt „mărunțișuri etnografice”.

Cel mai mult a publicat în periodice de profil, precum „Șezătoarea” (Fălticeni), „Florile Dalbe” și „Vocea Tutovei” (Bârlad), „Floarea darurilor” (apărută sub îngrijirea lui Nicolae Iorga la București) și îndeosebi în revista „Ion Creangă”, pe care a editat-o, alături de Mihai Lupescu, la Bârlad în perioada 1908-1921, aceasta din urmă fiind una dintre cele mai importante reviste de folclor ale vremii. Mai adăugăm periodicele „Miron Costin” (Bârlad), pe care l-a condus, „Freamătul” (Tecuci), „Convorbiri literare” (București) și „Viața Românească” (Iași).

Așadar, singura publicație din Iași (oraș în care a locuit atâta vreme cât a urmat, ca elev bursier, Școala Militară) în care Tudor Pamfile a tipărit articole pe teme etnografice a fost „Viața Românească”, un singur articol apărându-i în „Însemnări literare”.

„Viața Românească”. Scurt istoric

Revista „Viața Românească” a apărut în martie 1906, la Iași, avându-i ca directori pe Constantin Stere și Paul Bujor, acesta din urmă ocupându-se de partea științifică. În 1907 Paul Bujor s-a retras. În fapt, „motorul” revistei ieșene a fost Garabet Ibrăileanu, critic literar și scriitor, cunoscut publicului larg mai ales datorită romanului *Adela* decât prin celebra sa carte *Spiritul critic în cultura românească*. Ibrăileanu era secretar de redacție al revistei, un post nu foarte important, însă reputatul critic era, în realitate, cel care dădea orientarea revistei.

Ideologia „Vieții Românești” era poporanismul. Constantin Stere fusese în tinerețe socialist, suferind și o deportare, ca supus rus, în Siberia, apoi alesese între a se refugia în Elveția sau România, stabilindu-se în cele din urmă la Iași. Aici se alăturase liberalilor, considerați în acea perioadă „roșii” (precum le spunea cândva Mihai Eminescu), în același timp cu grupul „generoșilor”, aceștia din urmă fiind prezentați de istoriografia comunistă ca trădători ai mișcării muncitorești în anul 1899.

Articolul-program din primul număr al revistei, intitulat *Către cetitori*, sublinia: „Atunci, luând parte la viața culturală tot poporul românesc, adevăratul popor românesc, vom putea avea o cultură națională, dând în armonia culturii europene răsunetul sufletului

nostru”. Un ideal curat poporanist, deși Stere, socialistul de altădată, era acum un reputat liberal.

La „Viața Românească” din perioada 1906-1916 au colaborat Ion Luca Caragiale, Octavian Goga, Alexandru Vlahuță (cel care ar fi sugerat într-o conversație la București și titlul revistei). Aici apare și cunoscutul studiu al lui Garabet Ibrăileanu despre *Postumele* lui Eminescu. În primele numere ale „Vieții Românești” publică și Eugen Lovinescu, Henric Sanielevici, Alexandru Philippide.

Alături de George Topârceanu sunt prezenți cu poezii Ion Minulescu, Elena Farago, Ștefan O. Iosif, Victor Eftimiu, Artur Stavri, Dimitrie Anghel, iar cu proză Mihail Sadoveanu, Calistrat Hogaș sau Constanța Moscu. Revista era, așadar, accesibilă și oamenilor de cultură care nu trăiau în Iași. Publicația nu era exclusiv literară. Astfel, avea o cronică științifică, semnată în primii ani de Paul Bujor și, mai târziu, de biologul Nicolae Leon, o cronică pedagogică (îngrijită de Dumitru Drăghicescu), una artistică (Spiridon Antonescu) etc.

„Viața Românească” era deschisă și actualității culturale europene, cu articole, de pildă, despre Richard Wagner prezentat de Pompiliu Eliade. De asemenea, regăsim în paginile revistei ieșene traduceri din poeți germani sau francezi. O cronică externă semnează I. G. Duca în 1908, iar scrisori din Germania publică G. I. Ionescu-Sisești.

Menționăm faptul că în prima perioadă de activitate (martie 1906-iunie 1916), revista a apărut cu 12 numere pe an. Înainte de a-și relua apariția în martie 1920, grupul de la „Viața Românească” a editat ziarul „Momentul” (în 1918) și săptămânalul „Însemnări literare” (în perioada 1919-1920).

Primul număr de după război apare, așadar, în martie 1920. Îi regăsim în numerele din acest an pe corifeii seriei anterioare: Ioan Al. Brătescu-Voinești, Jean Bart, Demostene Botez, Otilia Cazimir, Mihai Codreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Alexandru Philippide, Mihail Sadoveanu, George Topârceanu ș.a. Dar apar și nume noi, precum Al. Dobrogeanu Gherea, Al. O. Teodoreanu sau Romulus Cioflec. Studii și articole semnează: Iorgu Iordan, Ion Petrovici, Ion Simionescu, Grigore Antipa, Paul Zarifopol, Petre Andrei, Mihail D. Ralea, Dumitru Ion Suchianu, Tudor Pamfile. În anii următori vor apărea și alte nume, precum cel al filozofului Dumitru D. Roșca, al diplomatului Constantin Vișoianu sau al profesorului și esteticianului Tudor Vianu⁹.

⁹ Toate informațiile privitoare la istoricul revistei „Viața Românească” au fost preluate de pe pagina web <http://www.viataromaneasca.eu/istoric.html> (văzută la 29 iulie 2015).

Tudor Pamfile la „Viața Românească”

Așadar, între cărăturarii care au publicat în „Viața Românească” s-a numărat, după cum am amintit deja, și etnograful Tudor Pamfile¹⁰. Credem că este un act de restituire culturală să aducem în atenția specialiștilor, într-o manieră mai aprofundată, unele considerații asupra articolelor publicate în revista ieșeană.

Prima sa contribuție la „Viața Românească” este pusă sub egida rubricii „Din carnetul unui om de ieri”, fiind o scurtă expunere a evoluției instituției căsătoriei de-a lungul timpului, cu referințe mai ample la secolul al XIX-lea și la începutul celui următor¹¹. Este analizată căsătoria europeană monogamă, articolul reprezentând o pledoarie pentru aceasta, în condițiile unui progres socio-economic remarcabil în perioada istoriei moderne a omenirii. De asemenea, sunt analizate, prin exemple, „căsătoria din amor” și „căsătoria din calcul”, Pamfile fiind adeptul unor mariaje încheiate pe bază de rațiune, întrucât în aceste condiții „rezultatul trebuie să fie mai bun decât acolo unde lucrurile sunt determinate de întâmplare”¹².

Ținând cont de profilul revistei, credem că Tudor Pamfile a încercat în acest prim articol publicat în „Viața Românească” să dea expresie unui curent de opinie din epocă, acela prin care femeile își revendicau dreptul de a participa la viața socială, economică, spirituală a societății, prin emanciparea lor de sub tutela apăsătoare a bărbatului¹³.

Pe aceeași linie și sub același titlu de rubrică a publicat Tudor Pamfile articolul său din august 1910¹⁴. Analizând un fenomen care și-a avut începuturile în acei ani – posibilitatea de a urma o școală înaltă (Universitate) acordată femeilor din Spania, etnograful tecucean considera că situația semnalată nu va avea un impact prea mare asupra evoluției femeii în societate (posibilitatea de a-și construi „o carieră bărbătească”), întrucât numărul locurilor pe care concureau femeile era extrem de mic, dar mai ales datorită viziunii societății, care considera că singura carieră pentru o femeie era... căsătoria!

Mai mult, în cazul unei țări înapoiate din punct de vedere economic, așa cum era atunci România, un asemenea parcurs al vieții ar

¹⁰ Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 131.

¹¹ Tudor Pamfile, *Căsătoria*, în VR, nr. 7, iulie 1910, p. 105-113.

¹² *Ibidem*, p. 112.

¹³ Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea: între public și privat*, București, Editura Meridiane, 2003, passim.

¹⁴ Tudor Pamfile, *Cronică socială*, în VR, nr. 8, august 1910, p. 273-277.

fi dus la „declasarea bieteii universitare, care o face să ajungă una din ființele cele mai nenorocite pe care le-a produs civilizația modernă”¹⁵. Mai multă cultură, mai multă știință însușită de către femeile din acele timpuri ar reprezenta mai degrabă un obstacol în calea unei vieți împlinite, fericite, a acestora. Tudor Pamfile însă nu are o soluție de propus pentru ca femeile să poată accede nestingherit la educație, fără ca viața lor să aibă de suferit...

În noiembrie 1910, Tudor Pamfile publică o scurtă notă în care analizează una din formulele rostite în cursul ceremoniei nuptiale de către preot – „Să se teamă femeia de bărbat”¹⁶. Această formulă uzuală îi permite lui Pamfile să se refere la un alt fenomen al vremii, care ținea de progresele mișcării feministe – apariția și activitatea tot mai susținută a sufragetelor. Dacă în Marea Britanie chiar membri ai cabinetului de la Londra au fost admonestați în public de sufragete, în România fenomenul era de abia la început, autorul conchizând că „mi-i indiferent dacă femeia se va teme de bărbat, cum pretindea preotul de la nuntă, sau dacă se va teme bărbatul de femeie, cum pretind damele anglo-saxone... Esențial e ca cineva să se teamă, căci cu doi domni într-o țară nu e bine, care va să zică e rău...”¹⁷

După 9 ani, răstimp în care s-au schimbat numeroase lucruri nu numai în țara noastră (care și-a înfăptuit în 1918 idealul național după ce, mai întâi, participase la Primul Război Mondial), dar și pe plan universal, Tudor Pamfile revine cu o nouă contribuție editată la Iași de data aceasta în paginile revistei „Însemnări literare”¹⁸.

Pamfile redă aici povestea lui Vasile Stan, deputat de Tutova în Divanul ad-hoc al Moldovei și despre care sătenii nu știau dacă era de partea unioniștilor sau, așa cum se manifesta soția acestuia, Drăgălina, de partea celor care nu doreau ca Moldova să se unească cu Țara Românească¹⁹. Ca atare, o delegație a sătenilor se deplasează pentru a afla intențiile deputatului de Tutova, prilej pentru Tudor Pamfile să relateze, cu mult umor, discuția dintre aceștia, în urma căreia Vasile Stan concluziona: „Au fost și vremurile boierilor, da’ s-au trecut, s-au scuturat ca floarea coaptă când o bate vântul... Să trăiască Unirea, să

¹⁵ *Ibidem*, p. 275.

¹⁶ *Idem*, *La nuntă, la un amic*, în VR, nr. 11, noiembrie 1910, p. 274-275.

¹⁷ *Ibidem*, p. 275.

¹⁸ *Idem*, *Un deputat de la întâia Unire*, în „Însemnări literare”, nr. 44, decembrie 1919, p. 1-4.

¹⁹ Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 132-133.

trăiască Cogălniceanu!” La final, îndemnul deputatului către soția sa este elocvent: „Ia vin’și tu, măi femeie, și ne ajută măcar la unirea asta, dacă de *cealaltă* te-au înfricoșat cucoanele boerilor...”²⁰

În primăvara anului 1920, o dată cu reparația „Vieții Românești”, Tudor Pamfile este prezent în cadrul rubricii „Documente omenеști”²¹. Autorul relatează o întâmplare petrecută la Mitropolia din Chișinău, unde un mare număr de răzeși din satul Epureni au solicitat o audiență înaltei fețe bisericești. Vasile Andrieș din satul sus-numit, ținutul Orheiului, fusese desemnat de către săteni, în urma morții preotului local, să devină ierarh în sat, întrucât „sprăvise și seminaria” și avea acest drept. Andrieș, nefiind însurat, o parte dintre săteni pleacă în satele învecinate pentru a-i găsi o soție, numai în urma cununiei acesta putând fi hirotonisit de către mitropolit.

În fața mitropolitului s-au înfățișat două delegații, prima formată din 14 răzeși, cei care „pețiseră” prin ținut, punându-și „obrazele” și având „paisprezece cuvinte legate”, iar a doua delegație, formată dintr-un număr dublu de răzeși, 28, care au arătat în plângerea lor că pe cei 14 răzeși plecați în „pețit” „nimeni nu i-a mânat, fără mintea lor cea proastă. Atât au judecat, atât au făcut. Că ei n-au stat să chibzuiască una ca aceia, că nu poate fi fecior ajuns la o vrăstă precum era părintele Vasile... care să nu aibă undeva sprijiniți ochii și gândurile precum se cade tinereții”²².

De altfel, la întoarcere, „pețitorii” aveau să constate că Vasile Andrieș, candidatul la preoție, deja se însurase... Mitropolitul de la Chișinău a ascultat cu mare luare aminte plângerile celor două delegații de la Epureni și le-a acordat un nou termen peste 40 de zile, în caz că „nu vor cădea la pace”²³ până atunci.

O scurtă povestire a fost publicată în numărul din mai 1920²⁴. În aceasta se descrie o călătorie cu trenul în care sunt implicați naratorul și cei doi tineri aflați, întâmplător, în același compartiment. Prefăcându-se adormit, naratorul asistă la încercările tânărului ofițer de a o seduce pe

²⁰ Tudor Pamfile, *Un deputat...*, p. 4.

²¹ Idem, *Delegațiile de la Epureni*, în VR, nr. 1, martie 1920, p. 51-56.

²² *Ibidem*, p. 56.

²³ *Ibidem*, p. 55-56.

²⁴ Idem, *Dormind...*, în VR, nr. 3, mai 1920, p. 432-435 (a fost publicată și în volumul *Noaptea Sfântului Andrei*, Iași, Viața Românească, 1921, 254 p.). Valeriu Ciobanu (*op. cit.*, p. 131) consideră acest text „o schiță sentimentală, în care urmărirea elanurilor unei idile tinerești, sub imboldul unei naturi selenare, este în maniera lui Ionel Teodoreanu, prin discreția tandreții și a impulsului erotic”.

tovarășa de compartiment: „Vedeți? Domnul doarme de-o jumătate de oră, liniștit, *absent*, iar pe mine m-a furat cu totul puternica chemare a acestei nopți... Și eu sunt *absent*, domnișoară. Eu plutesc, în aceste ceasuri de noapte...”²⁵ Episodul se încheie brusc, naratorul admitând că ar fi dormit („am dormit foarte bine și foarte adânc... Au venit toate împrejurările în ajutorul unui bătrân ca mine: întunec, răcoare și niște tovarăși ca dumneavoastră”), iar tânăra coboară din tren, fiind așteptată de familie în gara Rătești²⁶.

O istorioară literară, în care regăsim și unele elemente etnografice, a fost publicată în august 1920²⁷. Este vorba tot despre o călătorie cu trenul, în care, fiind vreme de război, călătorii așteaptă foarte mult ca un tren de persoane să plece spre destinație²⁸. Conversațiile se înfiripă între oameni necunoscuți, iar la Vaslui, unde trenul staționează mai multă vreme, trupa de muzicanți a unui regiment de infanterie oferă un concert improvizat, la care participă din plin mare parte dintre călători ori oameni aflați întâmplător prin gară: „Dar, îndată, o măestrită întorsătură de ton smulse din piepturile soldaților un chiot prelung. Atunci începu să năvălească spre șes norodul fără lucru ce se prăjea la soare pe prispele căsuțelor din mahala; dupăiau ulițele, pârlăiau gardurile și părerile tuturor ajunseseră la încheierea că jocul și cântarea erau pe placul obștiei”²⁹.

Inedita distracție a continuat, trecându-se apoi la un brâu: „Strângându-se cercul, jucătorii se prinseră pe după spete într-o înlănțuire de trupuri, făcută parcă anume pentru asta și porni tropot nou în aprinderea unei veselii fără hotar... Vâltoarea jocului ținu mult. De câteva ori, roata s-a frânt, dar tot de-atâtea ori, codași sprinteni, c-o mână în șold, cu alta-n sus, chiuiră scurt și chemară tovarăși; al doilea era alături, al treilea răsărea ca din pământ... îndată, totul era precum fusese...”³⁰

În decembrie 1920 apare o nouă contribuție a lui Tudor Pamfile³¹. Aici regăsim bine ilustrate frământările din lumea satului românesc, pus fie în fața unor evenimente comune, dar spectaculoase, cum ar fi rivalitatea dintre doi flăcăi pentru aceeași fată, fie în fața unor

²⁵ Tudor Pamfile, *Dormind...*, p. 433.

²⁶ *Ibidem*, p. 435.

²⁷ Idem, *Hora de la Vaslui*, în VR, nr. 6, august 1920, p. 380-385.

²⁸ *Ibidem*, p. 380-381; Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 132.

²⁹ Tudor Pamfile, *Hora...*, p. 384.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Idem, *Dumnealui, deputatul Ioniță*, în VR, nr. 10, decembrie 1920, p. 598-603 (va fi publicată ulterior și în *Noaptea Sfântului Andrei* din 1921).

evenimente inedite, cum ar fi alegerea unui deputat din comunitatea rurală și nesfârșitele discuții iscate de necesitatea rezolvării acestei situații³². Neînțelegerea dintre cei doi rivali a persistat ani întregi, deși „gura satului” argumenta că cei doi „trebuie să ajungă la pace [...] că omul înțelege lucrurile cu mintea, da’ când cearcă să se împace, atunci bate mai mult și întreabă mai stăruitor la poarta inimii”³³.

Cât despre alegerea lui Ioniță Mândru ca deputat din partea satului Ipoțești, aceeași „gură a satului” a oscilat între „să ne fie mai de-odată deputat și după ce-a sfârși deputăția l’om alege și senator” și părerea că „nu-i bine să-l scoată pe un om teafăr dintre pereții casei lui și să-l pornească pe drumuri – asta nu-i treabă cum se cade... Meargă cine a mai mers, ducă-se cine s-a mai dus și s-a deprins cu drumurile și străinătățile, da’ pe oamenii noștri ar trebui să-i lase boerii în pace”³⁴. Până la urmă, învins de răutățile consătenilor și de dușmănia vechiului rival în dragoste, Ioniță Mândru se retrage, scriindu-i avocatului Gheorghieș de la oraș că „m-am răsgândit. Am cugetat și am văzut că nu se poate... Sunt singur, sunt înglodat cu multe de toate și n’ăși avea nici o nădejde în urmă; alegeți pe altul”³⁵.

O consistentă bucată literară a fost publicată peste alte câteva luni, în martie 1921³⁶. Tudor Pamfile se referă aici, ca și în alte povestiri ale sale, la întâmplări din vremea Primului Război Mondial, prilej pentru el de a evoca diverse caractere umane, puse în situații-limită, cum este aceea a primarului satului Răcăuți, care se vede pus în imposibilitate să asigure încartiruirea în sat, pe timp de noapte, a unui căpitan al armatei române³⁷.

După mai multe încercări nereușite de a găsi un loc de popas la oamenii din sat, căpitanul ajunge la concluzia că „trebuia cineva tras la răspundere pentru o nenorocire mare ca aceea, ca un ostaș, prăpădit de osteneala unui drum îndelungat, să n’ăibă unde poposi o noapte. [...] Drept să-ți spun, cu un sat ca al dumitale, domnule primar, nu te poți prea mult mândri. Primar, într-un sat ca nealtele...”³⁸ Găzduirea în casa

³² Valeriu Ciobanu (*op. cit.*, p. 134) consideră că această nuvelă „este o ilustrare a trăirii folclorului de către plugari”.

³³ Tudor Pamfile, *Dumnealui, deputatul...*, p. 600.

³⁴ *Ibidem*, p. 601-602.

³⁵ *Ibidem*, p. 603.

³⁶ Idem, *Un sat ca nealtele*, în VR, nr. 3, martie 1921, p. 384-396.

³⁷ Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 133.

³⁸ Tudor Pamfile, *Un sat...*, p. 388, 390.

primarului, ca ultimă soluție, prilejuiește o îndelungată conversație asupra numeroaselor bulversări aduse de război în lumea satului românesc (multe pierderi materiale, dar mai ales umane, suferințe ș.a.). Acum, Dumitru Horbă, primarul, își descarcă sufletul povestind despre „legăturile neortodoxe” ale părintelui Aliontie, starețul Mănăstirii Bogdana, precum și despre urmările acestora – copii din flori, „gura satului” slobodă, tot felul de demersuri pe care a fost obligat să le facă pe lângă autorități pentru protejarea celor trei copii ai „vădanelor satului”³⁹.

Numărul din mai 1921 al publicației ieșene insera o nouă contribuție a lui Tudor Pamfile⁴⁰. Este un articol cu o clară tentă istorică, în care Tudor Pamfile comentează documentele Bârladului într-o manieră competentă, evocând începuturile târgului (secolul al XV-lea), evoluția acestuia, școlile sale renumite în toată Moldova (mai ales Liceul „Roșca Codreanu”), oamenii de seamă pe care i-a dat culturii române, precum și „oarecari patimi” ale bârlădenilor: „Să’ntemeieze tipografii, să-și facă librării încăpătoare, să cetească, să scrie chiar [...] S-au tipărit gazete culturale, reviste literare, istorice, cărți de toată mâna”⁴¹.

Scurte elemente de natură etnografică apar chiar la începutul acestui articol, aici fiind evocate anumite jocuri din copilărie. Dintr-un astfel de joc, numit „De-a găscă furată”, sunt amintite versurile: „Aastă găscă frumoasă nu-i furată!/ Aastă găscă frumoasă-i cumpărată/ De la popa Vlad/ Din târg din Bârlad”⁴².

După moartea lui Tudor Pamfile (din octombrie 1921), revista „Viața Românească” a mai publicat încă două articole ale reputatului etnograf tecucean⁴³. Primul dintre acestea, *Cvartir*, evocă, ca și în *Un sat ca nealtele*, numeroasele probleme provocate într-un sat obișnuit (de data aceasta Prigoreni) de necesitatea găzduirii trupelor aflate în marș spre linia frontului ori în retragere⁴⁴. Nemulțumirea sătenilor, de obicei a femeilor singure (văduve ori cu soții plecați, și ei, la război), este plastic exprimată prin vorbele unei bătrâne oarecare din sat:

³⁹ Cf. *Ibidem*, p. 393-396.

⁴⁰ Idem, *Bârladul*, în VR, nr. 5, mai 1921, p. 279-282. Valeriu Ciobanu (*op. cit.*, p. 135) crede că avem de a face cu o „evocare lirică a Bârladului, caracteristică tendinței lui Pamfile de a îmbina folclorul, considerațiile istorice și propria lui artă scriitoricească într-un tot”.

⁴¹ Tudor Pamfile, *Bârladul*, p. 282.

⁴² *Ibidem*, p. 279.

⁴³ Idem, *Cvartir* (în nr. 3, din martie 1922, p. 410-415) și *Socoteli încâlcite* (în nr. 6, din noiembrie 1922, p. 384-391).

⁴⁴ Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 133.

„Parcă’s numai eu în sat, parcă nu mai sunt și alte sate în celelalte părți de țară... Parcă numai eu am... Odată, de două ori, merge... De patru ori, merge. Da’ așa... Toată toamna, toată iarna, toate câșlegile poarta nu mai stă în țâțâni și pereții casei nu mai cunosc hodină... Unii pleacă, alții intră... Farmă [distrug], lasă și se duc... Doamne, Doamne, când s’o mai sfârși una ca asta de pe capul nemernicilor noștri oameni?”⁴⁵

Bătrâna din povestire îi contrariază pe soldați cu superstițiile ei, existând aici o ciocnire între mentalitățile unor generații diferite. În cele din urmă, de voie, de nevoie, oamenii satului oferă găzduire și hrană ostașilor, obișnuindu-se cu astfel de situații. Astfel, bătrâna „primește felia de pâine, rupe un colț și-l mestecă, apoi zâmbește prietenoasă celor zece”, în vreme ce soldații „își fac semne din coate, privind cum stă babușca mai de-o parte, cu tâmpla răzămată de cuptor, cu gura’n podul palmei, și-și strânge’n colțul tulpanului lacrimi fierbinți de dorul celor duși”⁴⁶.

Ultimul articol publicat în revista ieșeană, *Socoteli încâlcite*, scoate în evidență înțelepciunea și bunul simț ale omului simplu, fără carte, calități manifestate chiar în condițiile în care moș Bogza, crâșmarul din satul Dobroteasa, nu era văzut cu ochi buni de către Osipovici, învățătorul satului, dornic să-l defăimeze cu orice ocazie⁴⁷. Moș Bogza era socotit de mai toți sătenii ca un „om drept în socotelile lui. Om cinstit. Suflet curat... Om fără carte, și iată știe să-și poarte hanul mai bine ca primarul primăria, ca dascălul școala, ca receptorul condica lui cu dăjdii”⁴⁸.

În urma unei întâlniri fortuite dintre doi camarazi de război, petrecută la crâșma lui moș Bogza, și în care cei doi foști soldați rememorează o întâmplare care i-a unit sufletește pe veci, se dovedește că „nu-i adevărat ce spune domnul Osipovici, că-i răutate omenească la mijloc, că socotelile lui moșu’ Bogza sunt socoteli, și-atât”⁴⁹. Păreră învățătorului Osipovici, potrivit căreia „omul fără carte nu poate ține socoteli lămurite... Vai, vai!... Socoteli, socoteli încâlcite”, este infirmată de realitate și satul întreg rămâne „statornicit” de acest adevăr⁵⁰.

⁴⁵ Tudor Pamfile, *Cvartir*, p. 411.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 412-413.

⁴⁷ Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 131.

⁴⁸ Tudor Pamfile, *Socoteli încâlcite*, p. 385.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 391.

⁵⁰ Cf. *Ibidem*.

Scurte concluzii

Așadar, în două perioade distincte, Tudor Pamfile a publicat în „Viața Românească” un număr total de 11 articole. Prima perioadă, una foarte scurtă, durează din iulie până în noiembrie 1910, în vreme ce a doua începe în martie 1920 și se încheie în noiembrie 1922, la aproape un an de la moartea sa. Ținem să atragem atenția asupra a două erori strecurate într-una dintre lucrările importante dedicate publicisticii lui Tudor Pamfile. Astfel, cea dintâi privește istorioara literară *La nuntă la un amic*⁵¹, iar cea de-a doua articolul *Spusul și scrisul poveștilor*⁵².

Majoritatea contribuțiilor din „etapa ieșeană” a operei lui Tudor Pamfile sunt fie articole cu tentă socială, analizând fenomene contemporane acestuia (așa cum sunt primele două articole pe care le-a publicat în „Viața Românească”, în care autorul dovedește o bună cunoaștere a situației existente de la începutul secolului al XX-lea), fie povestiri din lumea satului românesc aflată în preajma și imediat după prima conflagrație mondială, autorul arătând și în acest caz o fină cunoaștere a sufletului țărănesc.

Reamintim faptul că Tudor Pamfile a publicat la Iași și un volum de proză literară, volum ce cuprinde 16 povestiri din lumea satului răzeșesc situat în sudul Moldovei⁵³. În aceasta, după cum arată Sadoveanu, autorul „găsește prilej să ne înfățișeze acei oameni ai lui, din sat de la el, vorbind potolit și blând și totuși îndrăzneț și ascuțit, zâmbind când sufăr, murind după o rânduială a legii și datinilor străvechi, prietenoși și buni, înțepători și filozofi – răzășii lui”⁵⁴.

Revenind la contribuțiile lui Pamfile din revista „Viața Românească”, precizăm că elemente de ordin etnografic sunt presărate adesea în cadrul acestora, făcând referire la portul popular, la obiceiuri, datini, superstiții, cântece și dansuri specifice oamenilor din zona

⁵¹ Care a fost publicat, de fapt, în nr. 11 din noiembrie 1910 al VR și nu în nr. 8 din august 1910 (așa după cum afirmă Constanța Bădic, *op. cit.*, p. 53).

⁵² Publicat în revista „Ion Creangă” (tom II, nr. 10, octombrie 1910, p. 290-291) și nu în VR (nr. 9 din septembrie 1910), așa după cum apare la Constanța Bădic (*op. cit.*, p. 53). În același context, Traian Nicola (*op. cit.*, p. 391) consideră că *Spusul și scrisul poveștilor* ar fi apărut în revistele VR și „Ion Creangă” în același timp, fapt neconfirmat pentru revista ieșeană!

⁵³ A se vedea supra nota 24.

⁵⁴ Mihail Sadoveanu, recenzie la Tudor Pamfile, *Noaptea Sfântului Andrei*, în VR, nr. 1, ianuarie 1922, p. 140-141.

meridională a Moldovei (Bârlad, Tecuci), o zonă pe care a cunoscut-o atât de bine.

Faptul că Tudor Pamfile a publicat în ultimii ani ai vieții (1919-1921) mai ales scurte scrieri literare personale, inerent subiective, poate fi explicat și prin agravarea bolii pe care o contractase în timpul războiului. Pamfile proceda astfel pentru că nu mai avea resurse fizice ca să meargă pe teren pentru a culege material etnografic sau pentru a întreprinde investigații sistematice în bibliotecii ori arhive⁵⁵.

Considerăm că o eventuală publicare a acestor contribuții semnate de reputatul etnograf și apărute la Iași, însoțite de comentarii pertinente și mai consistente decât cele incluse în acest articol de semnalare, ar fi de dorit din două motive. Primul motiv și cel mai important din perspectiva noastră, s-ar cunoaște astfel mai bine și mai în detaliu opera literară și, implicit, etnografică a lui Tudor Pamfile. Al doilea motiv se circumscrie cercetării evoluției și bogatei activități a revistei „Viața Românească”, una dintre publicațiile de prestigiu ale Iașilor, ale țării noastre.

ILUSTRĂȚII

<p style="text-align: center;">Din carnetul unui om de eri</p> <p style="text-align: center;">—</p> <p style="text-align: center;">Căsătoria</p> <p>E vorba de căsătoria europeană monogamă. Este monogamia o stare naturală, ori numai o instituție europeană? Este omul un animal monogam, ori e constrins la monogamie?</p> <p>Scriitorii, al căror cuvânt nu poate fi trecut cu vederea, au susținut că bărbatul e poligam prin natura sa:</p> <p>Bărbatul poate să aibă un număr considerabil de copii, în vremea în care femeia nu poate să aibă decât unul. De aici „fri-volitatea” lui față de constanța femeii, care se atașează de bărbat și mai mult în vremea cît poartă fructul iubirii lor, pentru că ea, de acum înainte mai ales, are nevoie de sprijinul lui; pe-cînd bărbatul, din contra, nu-î rămîne decât să-și pună din nou, aiurea, cea ce doctorul Urechia a numit „candidatura la paternitate”.</p> <p>Această idee cuprinde ceva adevărat, o jumătate, un sfert de adevăr. De multe ori, după ce poruncile „geniului speciei” au fost ascultate, bărbatul nu mai simte pentru obiectul „flacării” sale decât plictisală, pe-cînd femeia, în urma îndeplinirii a-celeia porunci, simte <i>întoldeana</i> o mai mare atașare pentru bărbat.</p> <p>Totuși, de multe ori și bărbatul, după ce a „cucerit” pe femeie, se atașează, și el, mai mult de dînsa.</p> <p>Dar chiar dacă bărbatul ar fi, prin natura sa, neconstant, încă nu s’ar putea susține că e poligam, căci adevărata poligamie însemnă mai multe femei în același timp, și nu una după alta.</p> <p>Iar această <i>adevărată</i> poligamie nu e deloc naturală omu-lui. Cînd Schopenhauer susține că această adevărată poligamie</p>	<p style="text-align: center;">Cvartir</p> <p style="text-align: center;">—</p> <p>Dela un capăt la celălalt al satului, biata lume s’a săturat de-afta oaste, de-altea năcazuri. Curge necurmat lume străină, amărită și îndrăzneată. Ațitia goi, ațitia flămînzii, — nu cată cu milă la moșneag și la babă, la văduva sărmană, la cei rămași fără părinți, care-au dat <i>celor de dinainte</i>, dela care au luat zîua și noaptea <i>alfii</i>, cu prilejul unei odihne de-o zi, ori tre-cînd numai spre alte așezări omenești.</p> <p>Norodul se plînge:</p> <p>„Nu mai am un merte de făină; cît am avut, am pus ceau-nul pe foc ș’am răsturnat mămăliga pe masă. Erau oameni pătrunși de ger și lihnii!... Acum nu mai am... Pentru alții, am copt grăunțe pe vatră, că moriile s’au fărîmat, ș’au ars.”</p> <p>O gospodină duce jalea giștelor, gânilor; alta avea un purcel:</p> <p>„Știi cum ?... Isteț și hrănaci: botul scurt, trupul lung, picioarele numai alita și părul creț. Și blînd. Cînd vedea om în ogradă, îl dădea țircoaie și-î cerea parcă o fărîmătură, o leacă de grăunțe... Și s’ânîmplat Dumnezeu știe cum, și n’r’o dimineață n’a mai eșit... Noaptea, țirzul, intrase în sat o armată de vinători, de departe, de peste Olt; și armata cea plecase și se dusese înainte de revărsatul zorilor... Am cunoscut după lătratul cînelui... Da’ mîntura nu m’a dus că poate fi ceas de primăjdie, și n’am bănut...”</p> <p>Chîp de apărat, — nu era. Cînd vedeau intrînd pe poartă primarul, jandarmul, — bietele femei știeu ce caută. Dădeau, poate, zîua bună ori nu, dar îndată scoteau tibșirul și însemnau pe ușă: „zece oameni, plutonul, compania și batalionul curetare”; făceau apoi socoteala pe-o hîrtiuță și treceau la casa de-alături. Nevestele priveau tăcute după dînsii, priveau ne-dumierite ușa însemnată cu alb și așteptau să se arate copilul de școală.</p>
--	---

„Viața Românească”: anul V, nr. 7, Iași, 1910, p. 105; anul XIV, nr. 3, Iași, 1922, p. 410

⁵⁵ Cf. Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 52.